

ТАКТИКИ ПЕРЕКОНУВАНЬ

Тактики переконувань використовуються для припинення порушень прав людини, але без заангажування тактик, котрі полягають на порівнянні або осудження ролі правопорушників. Власне правопорушники потребують лише відповідної мотивації і підтримки, щоб більше не брати участі в правопорушеннях.

Так як тактики втручань пов'язані з протестом і непокірністю, деякі з найбільших успіхів в боротьбі з порушеннями прав людини були досягнуті завдяки угодам і переконуванням. Деколи найбільш тактичні форми наполягання дають можливість досягнути спірних успіхів в галузі прав людини, часто на протязі дивовижно короткого часу. Цього роду тактики відносяться до позитивних відносин між чиновниками та впливовими підприємцями, нерідко даючи можливість правопорушникам отримати підтримку, щоб більше не брати участі в правопорушеннях. На чолі головних ініціатив, котрі помагають в переговорах і освіті, являються лідери суспільства, котрі мають неабиякий авторитет. Функції цих практик опираються перш за все на атмосфері співробітництва.

Головний засіб, котрий оцінюється при вказанні доступних діючих тактик, становлять люди, а також їхні відносини між собою. Завжди треба відповісти на основні питання: хто знаходиться ближче до групи призначення? Кого вона поважає? Хто може на неї вплинути?

Сила радіохвиль: Використовування потенціалу засобів масової інформації для впливу на особи, котрі могли би зупинити правопорушення.

Місцеположення журналістів в суспільстві дає їм можливість підвищувати суспільську свідомість щодо пошанування прав людини, а також дає можливість впливати на політиків, щоб ті dokonували відповідні зміни. Власне через радіопередачі журналісти в Бурундії намовили чиновників до припинення порушень прав людини, які відбувалися у лікарнях.

Африканське Громадське Радіо (*African Public Radio, APR*) використовувало свою позицію незалежного засобу інформації, щоб вплинути на особи і організації, котрі зможуть припинити перетримування бідних пацієнтів, що не заплатили за лікування в лікарнях в Бурундії. Разом з місцевими неурядовими організаціями АГР переконало уряд до видання розпорядження щодо звільнення затриманих людей.

В неспокійній Бурундії багато громадян не мають змоги заплатити за необхідну медичну допомогу. Критична економічна ситуація в 90-х роках додатково зменшила ефективність державної медичної служби. Стоючи щораз перед більшою заборгованістю або банкруцтвом, лікарні практикували безпідставне затримування пацієнтів, котрі не мали змоги заплатити за лікування. Працівники лікарень відчували себе пошкодованими через борги пацієнтів, більшість з них не вбачала дану ситуацію за порушення прав людини.

Після отримання доступу до затриманих людей, а також після здобуття їхньої довіри, репортери АГР потаємно вели розмови з пацієнтами, котрі пізніше можна було почути в радіопередачах. Ці передачі були безпосередньо керовані до організацій, середовищ і осіб, котрі могли би розв'язати цю проблему. Після першої радіопередачі АГР поєднало свої сили з державними особами і особами з неурядового сектору організовуючи *café presse* – дуже розбудовану конференцію для журналістів, тема якої була охорона здоров'я при участі представників державної адміністрації, а також інших впливових осіб. В заключній розмові вище вказана подія була віднесена до найбільш нелегальних затримань, а також підкреслювалось необхідність прийняття відповідних заходів на рівні уряду.

В квітні 2002 року Рада Міністрів видала офіційну заборону щодо «перетримувань в лікарнях» і наказала негайне звільнення всіх затриманих. Уряд створив відповідну комісію для дослідження проблеми доступності служби здоров'я для громадян, а також для перевірки державної політики відносно здоров'я.

Головним складовим елементом тактики було вказання потрібних слухачів, для яких були призначені ці радіопередачі: котра група людей може змінити ситуацію, а одночасно погоджується з аргументами, які підкреслювали в радіопередачах? Тепер ця група складалась з високо поставлених державних чиновників, котрі в моральний спосіб відповідали за розв'язання цієї проблеми. Тактика показує також, яку силу має вплив радіопередач, котрі розказують про безпосередніх учасників. Все-таки результатом цих розмов в цьому випадку була зміна державної політики.

Існувала загроза, що застосування тактики буде мати негативні наслідки для пацієнтів, котрі виступали в радіопередачах, тобто лікарні відмовлятимуть їм медичної допомоги. Деяки пацієнти могли відчутти себе засоромленими, розповідаючи про свої хвороби. Ефективне застосування практики вимагає від себе великого бажання до праці, яке зі сторони журналістів з радіо проявилось через поширення і пошанування прав людини.

Місцеві лідери в боротьбі з порушеннями: Намова лідерів суспільства до використання їх можливостей для позитивного впливу на правопорушників.

Вибір місцевих лідерів суспільства в ролі союзників в акціях проти порушень є очевидним. Вони можуть бути вождями племені, членами старшини, релігійними лідерами, місцевими політиками або просто особами з харизмою або значним впливом.

Комісія по справах Правосуддя і Правах Людини (*Commission on Human Rights and Administrative Justice*) в Гані набуває підтримку впливових лідерів племен, а також вождів і матерів цих вождів для розв'язання проблеми *trokosi* – обряду, в якому молодих жінок ув'язнюють на фетишитських вітарях. Родини з різних племен практикують приношення в жертви дівчат, щоб спокутувати за гріхи своїх рідних і цим власне відвернути від себе фатум.

Комісія має компетенції для того, щоб ввести відповідні юридичні зміни проти обряду. Однакже вона вибирає тактичний підхід, розуміючи, що застосування сили для боротьби з традицією лише стане таємним і неофіційним. Щоб приготуватись до цієї акції, Комісія наказала проведення докладних досліджень щодо традицій пов'язаних з *trokosi*, створила понадто союз з *International Needs Ghana*, неурядовою організацією, котра опікується жертвами обряду. Комісія та організація створили ниску зустрічей, на яких жертви могли розказати жрецям *trokosi* про свої муки.

Місцеві лідери допомогли Комісії усвідомити суспільство, що потрібно відійти від звичаю, а також використовуючи свою позицію, переконали жреців звільнити ув'язнених жінок. Церемонія звільнення громадить суспільство, щоб привселюдно було признане рішення жреця, а також відповідає духовним і релігійним потребам громади. Церемонії були представлені в засобах масової інформації, показуючи старшому поколінню, як місцеві лідери допомагають розв'язати проблему. Завдяки такій тактиці звільнено більше ніж 3000 жінок.

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проекту "Нові Тактики" www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Для осягнення змін в вже закорінненому в даному суспільстві звичаю потрібно засягнути по переконання, які знаходяться набагато глибше, або запропонувати альтернативні форми діяльності, котрі могли би перекреслити закоріннене релігійне вірування і змінити культуру. В іншому випадку суспільство зробить цю традицію таємною і неофіційною, а не відступить від неї. Успіх описаної тактики в великій мірі залежить від поваги, яку дане суспільство відчуває до своїх лідерів, а також від волі тих лідерів показати суспільству яскравий приклад, який можна було би наслідувати. Щоб відступити від звичаю *trokosi* в першу чергу потрібно переконати практикуючих членів суспільства, що вони не мусять віддівати в жертву своїх рідних жрецям дя спокутування гріхів. Заміна обряду ритуалом, який символізує звільнення, а також повторювані запевнення лідерів є необхідні для припинення розповсюдження страху перед гнівом богів і для збудування взаємної довіри в громаді.

Представлена тактика може бути ефективною для зміни або ліквідації сильно закоріннених в суспільстві звичаїв, котрі порушують права людини, наприклад обрізання жінок¹ або домашнє насильство.

Слідкуючи за грошима: Аналіз бюджетів для виявлення економічних і соціальних нерівностей і переконання уряду щодо ліквідації різниць.

Аналіз виконання бюджетних рішень може довести до виявлення вад в реалізації економічних і соціальних прав. Це ефективне зняряддя для переконання чиновників, щоб ці вади

---

¹ Проблема відома під назвою FGM, *female genital mutilation* - в деяких ісламських суспільствах цей звичай полягає на вирізанню у малих дівчаток зовнішніх статевих органів, так щоб дорослі жінки не могли відчувати сексуального задоволення (прим. перекл.).

були зліквідовані, що і дозволяє притягнути органи адміністрації до відповідальності за невиконані публічні завдання.

Відділ по справах Видатків на Дитячі Цілі (*Children's Budget Unit, CBU*), котрий функціонує при Інституті для Демократії в Республіці Південної Африки (*Institute for Democracy in South Africa, IDASA*) через аналіз виконання державних і місцевих звітів перевіряє, на скільки уряд правильно виконує свої зобов'язання в сфері охорони прав дітей, збирає докази і представляє рекомендації розв'язань, які покращили б ситуацію. Конституція Республіки Південної Африки запевнює кожній дитині право до необхідного харчування, житла, а також соціальної допомоги. Але і так мільйони дітей голодують, бракує їм матеріальних засобів для шкільних занять чи для отримання медичної допомоги.

CBU в першій черзі вказує зобов'язання держави, котрі безпосередньо впливають з конституції і міжнародного права. Потім перевіряє розміри бідноти, з котрою пов'язані діти, і проводить аналіз структури бюджетних вкладень, а також надає дітям необхідну допомогу, в чому і проявляються пріоритети уряду в сфері фінансової політики. Цей аналіз разом з порівнянням ключових бюджетних статистик дає змогу однозначно вказати, в яких сферах місцеве і державне правління не виконує свої зобов'язання. Вище вказана форма перевірки надає змогу також зібрати потрібну інформацію для сформулювання рекомендацій щодо бажаних змін в сфері політики публічних розходів. Публікація цієї інформації – це форма тиску на політиків. В деяких випадках місцева влада відмовилась самостійно збирати цього виду інформацію, полягаючи на інформації і рекомендаціях IDASA.

Результатом застосування цієї практики були бажані юридичні зміни, а також покращання відносин поміж головними урядовими інституціями, частина яких офіційно зверталась до CBU для отримання зібраної інформації. На сьогоднішній день ця тактика має глобальний обсяг, а подібні установи були утворені в різних частинах Азії, Південної Америки, а також інших частинах Африки.

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проєкту "Нові Тактики" www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Для слідкування за діями уряду CBU збирає дані, які сам уряд не збирає або збирати не хоче, або не може. Так прийнята тактика об'єднує дві різні сфери – аналіз бюджету і права людини - для того, щоб покращити чіткість бюджету, правила відповідальності за його виконання, а також правила управління ним. Не стаючи противником бюджету, CBU переконує уряд у прийманні, використуванні, а навіть у виступанні з заявами для отримання доступу до згромадженної інформації для покращання умов життя дітей з найбільш бідних суспільств. CBU тримується рівня наглядача, для того, щоб запевнити якнайбільшу правдивість отримуваних інформацій, а але через те і їх придатність для використування іншими людьми і організаціями, мета яких – пошанування прав людини. Для того, щоб займатися своєю діяльністю, CBU обов'язково потрібен доступ до бюджетних даних. В менш відкритих політичних системах можна спробувати використати тиск для отримання такого доступу.

Вище описану практику можна використати в наглядацькій діяльності в сфері правильної реалізації завдань державної і місцевої адміністрації, витрат дотацій незалежних дарувальників, користання з закордонної допомоги та виконання Стратегії Елімінації Бідноти (ці Стратегії використовуються при Міжнародному Валютному Фонді – прим. перек.), а також в сфері оцінювання уряду щодо впровадження вимог необхідних для використання в деяких видах фінансування великими міжнародними установами, такими як: Світовий Банк і Міжнародний Валютний Фонд. «Бюджетний» підхід відзеркалює також прогрес, який можна спостерігати в сфері дотримання прав людини, включаючи права людей непрацевдатних, права на освіту і охорону здоров'я, а також право на місце проживання.

Бюджет – це план дій уряду, мета якого - покращання умов життя громадян. Він показує скільки грошей має бути призначених на податки і як ми ці гроші потратимо, що дамо громадянам. Це своєрідний синтез урядової політики. Бюджет – це наш договір з народом.

- Тревор Манюал, Міністер Фінансів Південної Республіки Африки

Цивілізування бюрократії : Впроваджувати взаємні відносини з публічною адміністрацією для промування зміни системи.

Російська неурядова організація доказала, що за справою відповідної тактики переконування існує можливість зреформувати державні структури “з середини”. Як в прислів’ї – більше мух можна зловити на мед, ніж на оцет.

Citizens’ Watch встановлює зв’язки з державними службовцями, які представляють демократичну орієнтацію, підтримують ідею охорони прав людини і оснащують їх інструментами для зміцнення демократичних процесів. Спадщина радянського уряду і тоталітаризму поставили Росію перед лицем дуже важких умов для розвитку демократичної системи. Службовці на високих урядових посадах не мають жодного досвіду в проведенні розмов з суспільством – так необхідного і характерного процесу для демократичної системи.

Citizens’ Watch уважно слідкує за діяльністю публічної адміністрації, а також зокрема за деякими службовцями Міністерства Внутрішніх Справ, міліції і системи правосуддя. Це приведе до ідентифікації осіб, які проявляють вийняткове зацікавлення демократизацією російського державного апарату і підтримкою механізмів охорони прав людини. Встановлюючи зв’язок і розвиваючи контакти, можна знайти індивідуальний підхід до кожної такої особи. Вимагає це, наприклад, перекладу міжнародних документів, які допомагають демократичному розвитку і охороні прав людини, або теж документів, які в інший спосіб можуть стати придатними в роботі для конкретного службовця. Часом *Citizens’ Watch* запрошує іноземних державних службовців на навчання чи конференції або організує поїздки російських чиновників на зустрічі з їх іноземними колегами. В часах Радянського Союзу відрядження державних чиновників за кордон соціалістичного блоку були дуже рідким явищем. *Citizens’ Watch* використовує поїздки і зустрічі як форму підготовки і переконання російських чиновників до започаткування бажаних реформ.

Організація має надію на те, що представлення міжнародних документів і можливість контакту з працівниками державної адміністрації інших країн буде усвідомлювати службовцям широкі можливості і соціальний престиж, з яким зв'язана співпраця представників державної адміністрації з громадянами, а також про діяльність зв'язану з охороною прав людини. Додатково службовці мають можливість здобути інформацію, основу на прикладах, яким чином покращити функціонування державної адміністрації і механізмів охорони в їх державі.

В результаті зусиль *Citizens' Watch* збудувало близькі стосунки з багатьма службовцями і державними установами. Наладжування контактів з офіційними факторами на багатьох площинах і допомога в впровадженні демократичних стандартів в державну адміністрацію, приводить до зміцнення ідеї громадського суспільства і розвиває демократичні стосунки між органами влади і громадянами.

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проєкту "Нові Тактики" www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Citizens' Watch старається нагадувати державним чиновникам, що вони на сам перед громадяни, які мають конституційно загантовані права і яких слід дотримуватись. Уроком з діяльності *Citizens' Watch* являється те, що навіть в політичних системах без демократичних традицій можуть з'явитись конструктивні течії спрямовані на зміни. Інші організації, які планують використати подібні тенденції в своїх країнах, будуть змушені звернути увагу, що такий підхід вимагає використання надзвичайних дипломатичних навиків, а також значних засобів, які необхідні для інших важливих аспектів цієї тактики: забезпечення постійної підтримки особом, які шукають в нас допомоги в поширенні прав людини.

За допомогою такої тактики можливо змінити наших противників (або потенціальних противників) в союзників?

*„Глибоко зацеплених авторитарних напрямків неможливо змінити з дня в день – часом вони здобувають над нами перевагу, а часом змушують нас зробити кілька кроків назад. Так було в березні 2004 року, коли *Citizens' Watch* зорганізувало разом з суддями з різних російських регіонів конференцію, яка тривала два дні і була присвячена дискусії над проблемами розвитку незалежних суддів на північному заході Росії і в інших регіонах країни. Було запрошено декілька суддів з Верховного суду, які на наш погляд понад все активно діяли в сфері розвитку правосуддя, а також представників адміністрації Санкт-Петербурга і з інших міст цього регіону.*

Два тижні перед конференцією нас поінформовано, що органи Верховного Суду заборонили запрошеним суддям брати участь в нашій конференції, а також в інших ініціативах неурядових організацій. Місцеві судді показали все-таки позицію гідну незалежного статусу, який був їм признаний в 1992 році в Росії, і з'явилися на конференції, яка відбулась в Міському Суді Санкт-Петербурга, також і з нашої ініціативи. Прибувші судді виявились дуже відважними, що протистояли вказівкам своїх колег, вищих в ієрархії. Доказали цим, що наші дії не проводяться в абсолютній порожнечі.”

— Борис Пустінцев, *Citizens' Watch*, Росія

Позиція учасників: Представлення рішень акціонерам товариств для переконання великих корпорацій прийняття більш відповідних суспільних напрямків в торгівлі, включаючи політику охорони прав людини.

Дуже часто забувається про те, що інвестори і власники великих фірм можуть являтися потенціальними діячами для покращення охорони прав людини в сфері пов'язаній з господарством. Центр Розвитку Корпораційної Відповідальності (*Interfaith Center on Corporate Responsibility - ICCR*) - це коаліція, котра складається з 275 суспільно зацікавлених інституційних інвесторів з Північної Америки, які розповсюджують рішення власників-акціонерів великих товариств, мета яких це зміни несправедливих і шкідливих практик великих корпорацій. Тільки в 2003 організації, які входять в склад ICCR розпоряджались інвестиціями на суму величиною в 110 мільярдів доларів. Члени ICCR проводять аналіз суспільного і екологічного ґрунту в фірмах, які планують інвестувати. Замість того, щоб провати акцій товариств, які проводять несправедливі практики, ICCR використовує свій вплив, будучи акціонером, і натискає на фірми, щоб ті змінили свій спосіб діяльності.

Будучи акціонерами члени ICCR представляють проекти рішень, котрі відносяться до суспільних аспектів діяльності фірм. Ці рішення подаються на розгляд на щорічних загальних зборах товариства. В одному з дев'яти випадків, акціонери пов'язані з ICCR запропонували відповідний проект рішення на загальних зборах акціонерів банку Amalgamated і інших корпорацій. Рішення закликала керівництво корпорації Unocal до введення такої політики праці, щоб її основою була Міжнародна Декларація Організації Праці (ILO) про Фундаментальні Принципи і Права Праці. Цей проект був представлений до уваги Unocal в 2002 році.

Аргументи підкреслювали те, що дуже поганий вплив на справи Unocal мали власне торгові практики пов'язані з реалізацією проекту будови трубопроводу в Бірмі, що і привело до зменшення зацікавленості до купівлі акцій корпорації. Рішення було затверджено на загальних зборах акціонерів з найбільшою кількістю голосів з усіх проектів рішень, котрі відносились до охорони прав працівників і прав людини. Це привернуло увагу керівництва і осіб на високих становищах в товаристві. В 2003 році Unocal офіційно прийняв політику праці, яка ґрунтувалась на декларації ILO. В 2004 році, після представлення членами ICCR проекту відповідного рішення, керівництво Occidental Petroleum згодилось на введення комплексної політики пов'язаної з охороною прав людини. ICCR щорічно видає *Proxy Resolutions Book* – книги, які містять всі проекти рішень представлені для акціонерів в данному році, щоб надати можливість свідомо прийняти рішення голосуючим менеджерам, яких уповноважили акціонери², а для присутніх на ринку інвесторам побачити актуальні напрямки в сфері відповідальності великих корпорацій.

Кожного року установи, які включає в себе ICCR, представляють акціонерам більш ніж 100 проектів рішень пов'язаних з суспільною темою і охороною середовища. В багатьох випадках рішення

² В американському господарському праві в зв'язку з роздібленням колективу акціонерів з'явилась інституція *proxy voting*, котра полягає на можливості права голосу однією великою юридичною особою (наприклад банком або фінансовою установою) від імені дрібних акціонерів (найчастіше особи фізичні), на підставі спеціального уповажнення (*proxy*), яке надають їм ці дрібні акціонери (прим. перек.).

– це початок переговорів поміж заінтересованими соціальною ситуацією інвесторамі великими корпораціями.

Хоча описані рішення акціонерів не є (в американському господарському праві – прим. перек.) обов'язкові, найчастіше викликають відповідну реакцію органів товариства, якщо голосувало «за» більшість акціонерів. Не менш важливе, що ця тактика показує велику кількість людей, яка може активно і самостійно брати участь в поширенні охорони прав людини завдяки зміні власного способу інвестицій.

Симуляційні суди: Проведення симуляцій судових засідань для поширення знань про права людини впливу на соціальну політику держави.

Порушення прав людини не повинні остаточно закінчитись, щоб ефективно використати їх історію для відбудови і погодження суспільства та мобілізації громадської думки. В Нігерії група людей, яка займалась поширенням знань про права людини, створила симуляційний трибунал для порушення питання охорони прав жінок.

Організація ВАОВАН для Прав Жінок (*BAOBAB for Women's Human Rights*) разом з Центром Документації і Розвитку Громадських Ресурсів (*Civil Resource Development and Documentation Centre*) зорганізували Перший Народний Трибунал Проти Насильства Жінок. Цей Трибунал в березні 2002 року в Абуджі, столиці Нігерії, був неофіційним (не був державним органом судової влади), а його рішення не були легітимними, показання свідків були цілком правдиві. Тридцять три жінки підтвердили свої розповіді про те, що вони пережили, показуючи суспільству страшну картину свого життя – насильство вдома, в суспільстві, а також від чиновників, включаючи сексуальне домагання та обов'язкове обрізання (*female genital mutilation, FGM*).

Усі судді були нігерійського походження, обрані для засідання Трибуналу завдяки своєму авторитету і причетності до охорони прав жінок. Серед них були два судді (один із них – суддя Верховного Суду), бувший посол, член Народної Комісії Прав Людини і бувший генеральний прокурор. Засідання Трибуналу були відкриті для публіки, а організатори запросили багато журналістів, міліціонерів, чиновників, членів парламенту і міжнародних спостерігачів. Деяким видам порушень прав людини увага була присвячена на окремих засіданнях. Спочатку судді вислуховували показання свідків, а потім було їх закрите засідання. Замість рішення судді оголошували відповідні рекомендації щодо державної політики.

Діяльність Трибуналу, а також відгуки журналістів, набагато підняли рівень громадської свідомості відносно величини кількості порушень прав жінок в Нігерії. Це і прискорило прийняття відповідних постанов в різних штатах (Нігерія – це федерція, прим. перек.), які відносяться до різних аспектів пов'язаних з жінками, а також прийняття державного закону щодо насильства проти жінок..

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проєкту “Нові Тактики” www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Подібні трибунали можуть підняти рівень громадської свідомості тільки тоді, коли знання про їх діяльність буде широко розповсюджене. Тому теж успіх ініціативи ВАОВАВ повинен був бути запланованим разом з ефективною співпрацею з журналістами, рішучим управлінням, а також доконання продуманих концепцій політичного характеру. На приклад ВАОВАВ не запросила закордонних спеціалістів для того, щоб вони засідали в Трибуналі, тільки тому, щоб уряд Нігерії не здискредитував праць Трибуналу, називаючи їх «зовнішнім втручанням». Інші організації, які мають намір ввести цю тактику, повинні дуже точно підібрати критерії утворення і границі діяльності своїх трибуналів для досягнення якнайкращого впливу на слухачів. Вже декілька разів були використовували подібні трибунали в різних суспільствах на цілому світі для різних цілей, зокрема для нагромадження інформації про порушення і для підняття рівня громадської свідомості .

Знайдення людей, які були готові дати показання [перед Трибуналом – прим. перек.] було великим викликом, починаючи від пошуку свідків, пізніше піклуючись про них, аж до переконання їх , що потрібно дати показання. Традиційні і релігійні переконання деяких осіб все-таки не дали їм змоги розказати своєї історії. Інші боялись виявлення своєї особи. Взагалі ж потенційні свідки боялись, що їхні показання буде причетне до їхнього відкинення суспільством. Ми не допустили до цього змінюючи вигляд свідків, коли вони давали показання.

- Муфіліят Фільяді, ВАОВАВ, Нігерія